

5. *Задорожний В. И.* Виктимологическая профилактика преступлений: организационно-управленческий и правовой аспекты : монография. – М. : Академия управления МВД России, 2005. – 277 с.
6. Кримінологічна віктимологія : навчальний посібник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, В. В. Василевич та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Джу́жі. – К. : Атіка, 2006. – 352 с.
7. Курс кримінології: Загальна частина : підручник. – У 2 кн. / О. М. Джу́жа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жі. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
8. *Майоров А. В.* О необходимости изучения поведения жертв противоправных деяний // Вестник Челябинского государственного университета. Право. Вып. 15. – 2008. – № 8. – С. 110-113.

Белоус В. П. Виктимологическая безопасность и возможность её обеспечения в современной Украине.

В статье исследуются вопросы виктимологической безопасности, особенности и возможности ее обеспечения в современной Украине.

Ключевые слова: виктимология, виктимологическая безопасность, жертва преступления, профилактика преступлений.

Bilous V. Victimological safety and the possibility of it's providing in modern Ukraine.

The article examines the issues of victimological safety, it's characteristics and possibilities of providing in modern Ukraine.

Key words: victimology, victimological safety, victim of crime, crime prevention.

УДК 351.862.22

Кулакова Н. В.
Національна академія внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА КУЛЬТУРНУ СПАДЩИНУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

В статті досліджується особливості кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на культурну спадщину у країнах Європи. Аналізується законодавство, яким передбачається та гарантується охорона культурної спадщини; визначається співвідношення понять “культурна спадщина”, “культурні цінності”, “культурне надбання”.

Ключові слова: культура, культурне надбання, культурна спадщина, культурні цінності, охорона, культурної спадщини, об'єкти охорони культурної спадщини, кримінальна відповідальність.

Одним з глобальних завдань сьогодення є захист та збереження культурної спадщини як є невід'ємної частини світового культурного надбання. Система захисту та збереження, а також примноження культурного надбання забезпечується системою правових та організаційно-управлінських заходів, що базуються на міжнародних нормативно-правових актах і національних законодавствах.

Проблемі правової охорони об'єктів культурної спадщини неодноразово приділялася увага у юридичній науці, причому досліджувалися різноманітні аспекти цього правового інституту в залежності від галузі права. Особливості міжнародно-правового захисту культурних цінностей досліджувався у працях М. М. Богуславського, Л. М. Галенської, С. Н. Молчанова Л. Прессуйр (Франція), І. Сейдел-Хохенвелдерн (Австрія), особливості розслідування злочинів, що посягають

на об'єкти культурної спадщини вивчали Р. В. Асейкін, В. В. Базелюк, Є. П. Гайворонський, Т. Г. Каткова, Т. В. Каткова, О. С. Кофанова та інші.

В останні роки проблемі відповідності національного законодавства щодо охорони культурної спадщини міжнародно-правовим актам присвячені дисертаційні дослідження О. І. Мельничук, В. В. Максимова, С. М. Молчанова, Р. Б. Булатова, Н. В. Михайлової, А. М. Артюняна, Н. Д. Бобоедової, В. Я. Настюк та ін. Проте питання дослідження культурної спадщини України в кримінологічному вимірі не достатньо висвітлені в науці.

Комплексне розв'язання проблеми охорони та збереження культурної спадщини України можливе не тільки при ефективній реалізації державної політики у досліджуваній сфері, але й при використанні зарубіжного досвіду щодо розробки заходів кримінально-правової відповідальності за злочини, що посягають на об'єкти культурної спадщини. Завданням даної статті є розкриття особливостей кримінальної відповідальності за злочини у сфері охорони культурної спадщини в країнах Європи.

Одна з перших спроб розробити понятійний апарат об'єктів охорони культури було зроблена Міжнародною хартією, прийнятою на II Міжнародному конгресі архітекторів і технічних спеціалістів з питань збереження монументальних пам'яток, що відбувся у Венеції (травень 1964 р.) та Конвенцією про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. [1].

Під культурною спадщиною розуміється "пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології".

Предметом охорони об'єкта культурної спадщини є характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою. Все це обумовлює актуальність розвитку та впровадження міжнародного законодавства.

Ефективність міжнародно-правової системи захисту культурної спадщини залежить, насамперед, від таких обставин як укріплення мирного співіснування держав, скорочення кількості збройних конфліктів, використання тільки мирних засобів для їх вирішення. І саме головне, безперечне виконання державами та громадянами норм міжнародного права та національного законодавства по захисту культурної спадщини.

Діючі міжнародно-правові акти по захисту культурних цінностей, безсумнівно володіють значним потенціалом, особливо при розробці системи запобіжних заходів, спрямованих на захист об'єктів культурної спадщини.

Необхідним для дослідження є вивчення досвіду європейських країн при удосконаленні кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на об'єкти культурної спадщини. Об'єкти культурної спадщини є результатами діяльності, насамперед, людини, або такі, що безпосередньо пов'язані з такою діяльністю. В них

відображено зміст діяльності людини, яка характеризується унікальністю – художньою, історичною, науковою. Це завжди матеріальні об'єкти, які характеризуються унікальністю. Вони містять в собі виключно інтелектуальні та фізичні властивості творця як особистості, її індивідуальну майстерність та відображають одиничні та неповторні зразки творчості людини у будь-якій сфері її життєдіяльності.

У більшості випадків посягання на об'єкти культурної спадщини відбувається з метою їх вивозу за межі країни в США, Японію, Китай, де вже тривалий час діє багатомільярдний ринок культурних цінностей (“арт-ринок”). Наприклад, серед предметів контрабанди культурні цінності займають провідне місце, чим більша цінність того або іншого викладеного предмету, тим більша вірогідність його вивозу закордон.

На міжнародному рівні, ще у 1970 р. Конвенцією ЮНЕСКО “Про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності” було запропоновано комплекс заходів щодо запобігання вчинення злочинних посягань на об'єкти культурної спадщини організованою злочинністю [2].

В законодавстві Федеративної Республіки Німеччини захист об'єктів культурної спадщини регулюється кодифікованим та не кодифікованими актами. Кримінальним законодавством ФРН передбачається кримінальна відповідальність за особливо тяжкі випадки крадіжки п. 4 “з церкви або іншого приміщення, будівлі, яка слугує для проведення релігійним обрядів, викрадає річ, що передбачена для проведення богослужіння або є об'єктом релігійного шанування”, а п. 5 передбачено “викрадення речі, важливої для науки, мистецтва або історії, або технічного розвитку, яка знаходиться в загальнодоступній колекції або експонується публічно”. Відповідальність за таке діяння передбачає позбавлення волі на строк від трьох місяців до десяти років [3].

У розділі 27 “Пошкодження майна” у § 304 КК ФРН передбачає пошкодження майна або зруйнування предметів, які слугують об'єктом шанування, що діє на території держави, релігійної громади, організації, або речі, що передбачені для богослужіння, або надгробні пам'ятники, громадські пам'ятники, природні пам'ятки, предмети мистецтва, науки або ремесла, які зберігаються в громадських зборах або публічно демонструються, або предмети які слугують громадськими нуждами для прикрашення доріг, площ або будівель, караються позбавлення волі або грошовим штрафом [4].

Кримінальне законодавство Австрії передбачає відповідальність за пошкодження майна у Розділі 6 “Злочинні діяння проти майна” § 126 “Тяжке пошкодження майна”. Речі, які використовуються для богослужіння або шанування церкви, що знаходиться на території Австрії, пам'ятника або предмета, що знаходиться під охороною пам'ятника; річ, що має загальноновизнану наукову, художню або історичну цінність, що знаходяться у загальнодоступному зібранні або в іншому місці, або в громадській будівлі. За ці діяння передбачено позбавлення волі на строк до двох років або грошовий штраф у розмірі до 360 денних ставок.

Також у Шостому розділі § 127 “Крадіжка”, § 128 “Тяжка крадіжка” передбачена відповідальність за посягання на чуже майно з метою особистого незаконного

збагачення або незаконного збагачення третьої особи. Передбачено позбавлення волі на строк від одного року до десяти [5].

Законодавство Італії використовує поняття – “історичне, художнє, демоетноантропологічне, археологічне, архівне та бібліотечне надбання”, до якого належить 1) рухоме і нерухоме майно, що має художній, археологічний або демоетноантропологічний інтерес; 2) нерухомість, яка в наслідок свого відношення до історії – політичної, військової, історії літератури, мистецтва та культури, взагалі, має виключно важливе значення; 3) колекції або серії об’єктів, які відповідно традиції відомі власними природними характеристиками і у комплексі являють особливе художнє або історичне надбання; 4) архівні цінності; 5) бібліотечні цінності. Відповідно до кримінального кодексу Італії (ст. 733) передбачена відповідальність за завдання шкоди національному археологічному, історичному або художньому надбанню – покарання у виді позбавлення волі на строк від одного року або штрафу. Річ, якій була завдана шкода може бути конфіскована [6, 7].

Особливості кримінального законодавства Іспанії обумовлені нормами, які не передбачені законодавством інших європейських країн. Традиційно передбачена кримінальна відповідальність за крадіжку (п. 1 ст. 236 крадіжка предметів художньої, історичної, культурної або наукової цінності); шахрайство (п. 5 ч. 1 ст. 250 об’єкт злочину – предмети, що належать до художнього, історичного, культурного або наукового надбання); зруйнування будівель, що мають особливий захист в наслідок їх історичної, художньої, культурної або видатної цінності (ст. 321, ч. 1 ст. 322, ч. 2 ст. 322); завдання шкоди архіву, реєстру, музею, бібліотеці, навчальному закладу, науковому кабінету (лабораторії), науковому інституту або майну, що має художню, історичну, культурну, наукову або меморіальну цінність, а також археологічним розкопкам (ст. 323) і ті ж самі дії, але вчинені з необережності (ст. 324) [8].

Новелою кримінального законодавства Іспанії є відповідальність впорядників, конструкторів або технічних директорів, що здійснюють недозволене будівництво на землях, що передбачені для доріг, зелених зон, державного майна, або на тих місцях, що мають визнану законом або в адміністративному порядку пейзажну, екологічну, художню, історичну або культурну цінність і мають той же самий особливий захист (ч. 1 ст. 319). Також відповідно п. “а” ч. 1 ст. 613 караються позбавленням волі ті особи, хто під час збройного конфлікту здійснить напад (у тому числі і озброєний) або зробить об’єктом помсти визнані культурні цінності або місця поклоніння, які є культурним або духовним надбанням народів і які захищені і силу спеціальних угод, завдають їх значну шкоду, якщо ці цінності не знаходяться в поблизу до військових об’єктів або не слугують захистом для ворога.

Кримінальне законодавство Данії передбачає відповідальність у виді позбавлення волі до трьох років при пошкодженні, зруйнуванні або усуненні публічних пам’ятників або інших суспільно корисних об’єктів або прикрас, або колекцій, що зберігаються. § 194 Кримінального кодексу передбачає, що “будь-яка особа, що усуває, руйнує або пошкоджує публічні пам’ятки або суспільно-корисні об’єкти або прикраси або належать суспільному зберіганню колекції, підлягає простому взяттю під варту або тюремному утриманню на будь-який строк, який не перевищує трьох років, або при пом’якшуючих обставинах – штрафу” [9].

Законодавство Бельгії передбачає покарання за злочини, що посягають на

культурні цінності. Кримінальний кодекс у розділі IX “Злочини та проступки” у підрозділі III “Зруйнування, пошкодження, шкода” передбачена норма ст. 526 “Щодо зруйнування або псування могил, пам’ятників, написів, документів або інших паперів” передбачає покарання позбавлення волі на строк від восьми днів до одного року та стягнення грошового штрафу [10, 11].

Французьке кримінальне законодавство передбачає відповідальність за розкрадання у Книзі Третій “Про майнові злочини і проступки” розділі I “Про обмані привласнення” відділ I “Про просту крадіжку і крадіжках обтяжених”. Але необхідно зазначити, що розкрадання кваліфікується як звичайне розкрадання, а сума завданої шкоди відіграє роль кваліфікуючої ознаки.

Глава I “Про зруйнування, пошкодження і псування” Відділ I “Про зруйнування, пошкодження і псування, що не представляє небезпеки людям” п. 3 ст. 322-2 передбачає відповідальність за пошкодження, поломку майна, якщо це майно є рухомим або нерухомим, що зареєстровано або знаходиться на обліку, археологічну знахідку або предмет, що охороняється або знаходиться у музеях, бібліотеках або архівах, належать державній особі, особі, на яку покладені функції публічної служби, або особі, що приносить суспільну користь; є предмет, який демонструється під час виставки історичного, культурного або наукового характеру, що організована державною особою, або особою на яку покладені функції публічної служби, або особі, що приносить суспільну користь [12, 13].

Сучасне кримінальне законодавство Португалії передбачає відповідальність за дії, що завдають шкоду культурній або історичній спадщині країни. Особа, що без дозволу компетентних органів переміщує або руйнує повністю або частково нерухомі об’єкти, що отримали статус пам’ятки історії або культури, карається позбавленням волі на строк до трьох років або штрафом.

Також кримінальним кодексом передбачена відповідальність за незаконне вивезення пам’ятки історії або культури, що належить до категорії “національне надбання” [14, с. 129]; [15, с. 107-121].

Кримінальне законодавство Греції передбачає спеціальні норми за посягання на культурні цінності. Відповідно до ст. 374 за крадіжка визначено покарання до позбавлення волі до десяти років, в наступних випадках: а) коли об’єктом посягання є предмет богослужіння і викрадається з будівлі, що передбачена для богослужіння. Такою будівлею вважається не тільки християнська церква, але і приміщення, що слугують для здійснення обрядів інших релігій; б) поли викрадається річ, що має наукове, художнє або історичне значення і знаходиться в загальнодоступній колекції, в загальнодоступній будівлі або в іншому загальнодоступному місці.

Також відповідно до ст. 381 передбачає відповідальність за пошкодження речей. Карається особа, що навмисно пошкоджує річ або робить таку річ непридатною. Ст. 382 передбачає відповідальність за діяння, передбачені ст. 381, якщо: річ використовується для суспільної користі; якщо річ має велику цінність; коли пошкоджується річ за допомогою вогню при відсутності ознак підпалу або вибуху [14, с. 139].

Аналіз кримінального законодавства окремих країн Європи дав можливість зробити висновки щодо кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на об’єкти культурної спадщини, а саме: культурна спадщина виступає в якості

обов'язкової ознаки складу злочину – незаконного вивозу за кордон без спеціального дозволу (Італія, Німеччина); крадіжка об'єктів культурної спадщини; шахрайство з культурними цінностями (Австрія, Німеччина, Італія); зруйнування або пошкодження культурних цінностей як умисне, так і з необережності (Австрія, Бельгія, Данія, Іспанія); недотримання і порушення спеціальних правил при проведенні різних видів робіт (Італія, Іспанія, Португалія).

Використані джерела:

1. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану;
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_789/print1390245714693219. – Назва з екрану;
3. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. Особенная часть. Раздел девятнадцатый. § 243 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103639,100104041#text> – Назва з екрану;
4. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. Особенная часть. Раздел двадцать седьмой. § 304 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103639,100104041#text> – Назва з екрану;
5. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. С. В. Милуков. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 352 с.
6. Кримінальний кодекс Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://distrofanov.weebly.com/blog/ugolovnij-kodeks-italii>. – Назва з екрану;
7. Правовая охрана памятников истории и культуры в зарубежных странах [Текст] : сб. науч. тр. / Г. Н. Андреева [и др.] ; Рос. акад. наук, Ин-т науч. информ. по общ. наукам. – М. : ИНИОН РАН, 2005. – С. 60-81(176 с.);
8. Кримінальний кодекс Іспанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923&subID=100111282,100111288>. – Назва з екрану;
9. Кримінальний кодекс Данії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241524&subID=100096345,100096366,100096654,100097157> – Назва з екрану;
10. Уголовный кодекс Бельгии / пер. с франц. Г. И. Мачковский ; науч. ред. и предисл. Н. И. Мацнев. – С.-Пб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – С. 331 (561 с.).
11. Уголовный кодекс Бельгии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-belgii/>. – Назва з екрану;
12. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. : Л. В. Головкин, Н. Е. Крыловой ; перевод с французского и предисловие Н. Е. Крыловой. – СПб. : Издательство “Юридический центр Пресс”, 2002. – 650 с.
13. Уголовный кодекс Франции [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///E:/Книги/Кримінальне%20право/Уголовный%20кодекс%20Франции.pdf>. – Назва з екрану.
14. Клебанов Л. Р. Уголовно-правовая охрана культурных ценностей / Л. Р. Клебанов ; под научной редакцией А. В. Наумова. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 352 с.
15. Правовая охрана памятников истории и культуры в зарубежных странах : сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН ; Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ. – М., 2005. – (176 с.).

Кулакова Н. В. Уголовная ответственность за преступления, посягающие на объекты культурного наследия.

В статье исследуются особенности уголовной ответственности за преступления, посягающие на объекты культурного наследия. Проанализировано уголовное законодательство

стран Европы, гарантирующее и регулирующее порядок охраны объектов культурного наследия; определено соотношение понятий "культурное наследие" и "культурные ценности".

Ключевые слова: культура, культурное наследие, культурные ценности, охрана культурного наследия, объекты охраны культурного наследия, уголовная ответственность.

Kulakova N. Criminal liability for crimes infringing on the cultural heritage in Europe.

This article examines the basis of criminal legal protection of cultural heritage in Europe. Analyses legislation, which provides and guarantees the right on protection of cultural heritage; relates to the definitions of "cultural heritage", "cultural property", "cultural asset".

Key words: culture, cultural asset, cultural heritage, cultural property, legal protection of cultural heritage, subjects of cultural heritage, criminal liability.

УДК 343.148

Шевченко О. В.
Національна академія внутрішніх справ

ПРИЗНАЧЕННЯ СЛІДЧИМ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглядаються питання призначення слідчим судово-товарознавчої експертизи під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях. Зазначено, що такі експертизи призначаються по різних видах кримінальних правопорушень коли необхідно встановити фактичні дані і обставини у кримінальному провадженні. Аналізуються правові основи призначення судово-товарознавчих експертиз та тактика їх призначення слідчим.

Ключові слова: судова експертиза, судово-товарознавча експертиза, товарознавча експертиза, спеціальні знання, експерт-товарознавець, спеціальні пізнання, товарознавчі знання, спеціаліст-товарознавець.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві України призначення експертизи розглядається як один із трьох способів використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні. Експертиза є способом збору доказів, а саме тих фактичних даних, які мають значення для правильного вирішення матеріалів кримінального провадження, тобто, тих неочевидних фактів, що можуть бути встановлені певним спеціальним шляхом наукового дослідження відповідних об'єктів. На стадії досудового розслідування експертиза сприяє об'єктивності, повноті та всебічності пізнання події і обставин кримінального правопорушення. Експертиза призначається тільки після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і вважається основною формою використання науково-технічних досягнень у кримінальному судочинстві. Використання таких знань можливо і через призначення судово-товарознавчої експертизи.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу дослідження питання правового регулювання судової експертизи, різновидом якої є судово-товарознавчі експертизи. Судова експертиза це одним із правових інститутів, що зазнав істотних змін, у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України.

Проблеми правового регулювання судово-товарознавчої експертизи становлять інтерес з точки зору вдосконалення процесуального законодавства, що має важливе теоретичне і практичне значення.